

ԳՐԱԿՈՆ

Ե Ղ Ի Շ Է Դ Ո Խ Ր Ե Ա Ն

Հանոյրով տեղ կու տանք երուսաղէմացի եւ Փարիզաբնակ երիտասարդ մտաւորական եւ իր կանխահաս տաղանդին շնորհիւ մեր գրասէր հասարակութենէն լայնօրէն ճանչցուած ու սիրուած կարիկ Պասմանեանի սոյն յօդուածին, ուր համադրական վերլուծումով մը լուսարծակի տակ առնուած է քերթողական վաստակը մեծանուն Պատրիարքին: Պասմանեան այս գրութիւնը կարդացած է 1976ին, Փարիզի մէջ կազմակերպուած գրագէտ հոգեւորականներու նուիրուած ցերեկոյթին: Կ'արտատպենք զայն Փարիզի «Աւետիս» թերթի 6 Նոյեմբեր 1976ի թիւէն, Սրբազանի մահուան յիսնամեակին առիթով:

ԽՄԲ.

Բանաստեղծ, ուսուցիչ, բանասէր, քննադատ, լեզուաբան, թարգմանիչ: Կրկնակի թեկնածու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան, Պատրիարք՝ Պալատի եւ երուսաղէմի:

Դուրեան Սրբազանի պատկառազգու եւ հմայիչ անձը՝ ուսուցիչն ու քարոզիչը ձեռով մը խանդարած են ճիշդ ընկալումը իր գործերուն:

Մեծ ուսուցիչ ըլլալը կարեւոր կոչում է, բայց և ապերախտ գործ՝ պայմանաւորուած աշակերտներու կարողութեան չափանիշով, և սահմանուած, լուսոգոյն պարագային, տեղ գրաւելու աշակերտներու խնդրական յուշապատումներու մէջ: Դրեթէ նոյնն է պարագան քարոզիչին:

Բանասիրական, լեզուաբանական և քննադատական ուսումնասիրութիւնները, որոնք կը կատարուին օրը օրին, բոս պահանջքի և ոչ ծրագրեալ ձեռով, ի վերջոյ կ'երթան միաձուլուելու ապագայ բանասէրին աւելի ծաւալուն և համապարփակ գործերուն մէջ՝ մեղի ձգելով քանի մը անձեռնմխելի կտորներ: Ասոնք կը գտնուին Դուրեան Սրբազանի Ուսումնասիրութիւնք եւ Քննադատութիւնք հատորին մէջ (1935):

Այսօր, Սրբազան Պատրիարքի մահուանէ 46 տարի յետոյ, երբ չկան քարո-

զիչն ու ուսուցիչը, իրմէ կը մնայ վերոյիշեալ քանի մը յօդուածներէն բացի՝ Սրբազան Քննադատ (1936) բանաստեղծութիւններու լիակատար ժողովածուէն կոկիկ փունջ մը քերթուածներու, որ վերջին տարիներուն շրջապատուած է անօրոյ և անբացատրելի լռութեամբ մը:

Պիտի խօսիմ միայն Եղիշէ Դուրեան բանաստեղծի մասին, հաւատալով, որ բազում տիտղոսներու տէր և գիրքերու հեղինակ այս արժանաւոր հոգեւորականը՝ բանաստեղծ է ամէն բանէ առաջ և թեքուած ամէն ինչի մէջ:

Եղիշէ Դուրեան 31 տարեկանին կ'այրէ մինչև այդ գրած իր բազմաթիւ քերթուածները: Անոնցմէ փրկուածները թոյլ կու տան ենթադրելու որ իրաւունք ունէր կրակին տալու գրաբարախառն և օրուայ անբանաստեղծական ճաշակին համաձայն գրուած այդ ոտանաւորները:

1904ին, բոլորովին վերանորոգուած, Եղիշէ Դուրեան կը սկսի գրել Հովուական Սրինգին (1909) մաս կազմող բանաստեղծութիւնները:

44 տարեկանին գրել վերակսիւրը կրնայ բացատրել Դուրեանի բանաստեղծութեան նկարագիրը, որուն բանալի բառը հասուն և իմաստուն մարդու մը յայտնաբերած ցերեկացուականութիւնն է, ցերեկ միութիւնը՝

ողողուած այնպիսի լուսաւոր և անաղարտ հաւատքով մը, որ ամէնէն անհաւատներն անգամ կ'այցուին Անհունին սարսուռով:

Հովուական Սրինգի նիւթերը քաղուած են Սուրբ Գիրքէն և կեանք մը փորձառութենէ: Անոնց ոգին կը խոյանայ դէպի հոգեւոր, բարեպաշտ և լուսաւոր հորիւրդոններ:

Ո՞վ է ան որ նառագայթի մը վրայ Պայծառակերպ կը սուրայ,
Ու բարձրերէն կ'անցնի վազով մը թերեւ,
Ծիածանէ գիծ մը բոլլով իր ետեւ:

Շեւս կ'ակնարկեն անոր աչքերը սիրուն Տիեզերքի ծայրերուն:
Ու մերթ երկրի վրայ նայելով կը դիտէ
խոսք դաւաճի, ու մարդուն կեանքն ալ խոսէ:

(«Ճառագայթը»)

Այսօր, մետաղի և շաղախի քաղաքակրթութեան և անդամալոյծ ընող նիւթապաշտ շրջանի մը մէջ, թերեւ աւելի քան երբեք պէտք ունինք ներքին խաղաղութեան և հոգեկան անուշդի: Հովուական սրինգի մը անոյշ ձայնը կրնայ լուսամուտ մը քանալ մեր մէջ այդ աշխարհէն:

Բայց՝ թէ քեզ պակսի հոգի մ'ունկընդիր ...
Ընտրէ անապատն ու հովն՝ որ ունի
Ունցն ամայութեան ու շուկն անհունին:

(«Սրինգի»)՝

Իւրաքանչիւր քերթուած երգ է, նոր օրերու շարական, որ մեղմ կշռոյթով կը բարձրանայ՝ խառնուելու համար Անհունի շունչին:

Բանաստեղծական ոչ մէկ արկածախնդրութիւն. միշտ զուսպ և մանաւանդ միշտ լրջախոհ: Հոգեւոր տեսիլքի բանաստեղծն է ան:

Կու գա՛մ թէ տանիս զիս Գեներեսարէք՝
Ծովակից չհնաղ ափերուն վրայ,
Ուր անուշ հովին հետ կը քրքրուայ
Արձագանգ մը միտ՝ անշինջ բառերէդ:

Կու գա՛մ ոստերով ձիթենիներու
Հո՛ն ուր յաղորութեամբ կ'ողջունուիս համակ,

Ու տարածելով ձորձորս ոսփիդ տակ՝
Կը վազեմ փառփիղ շուկն ընդգրկելու:

Բայց կը վարսնիմ գալ Գերսեմանի՝
Ուր փունով մ'աչփես ալիս ծանրանան.
Գուցէ տ'ի՛նք ըլլայ իմ բունը մահուան
Ու մեծ Ոչինչին գիրկը զիս տանի ...:

(«Շտեւէս եկուր»)

Միտք և յոյզ կը միանան, կը խառնան, դառնալու համար պատկերներ, խորհրդանշներ: Դուրեան Սրբազանի մօտ հազուադէպօրէն պատահող յորդումներն անգամ գիտակցուած են, սանձուած: Բոլոր բանաստեղծութիւնները աշխատուած են, զգացումը՝ մշակուած:

Անմիջականութիւնը հեռու է Դուրեան Սրբազանի քերթողութենէն, ուրկէ և վտա՛նգը այդ տեսակի քերթողութեան:

Բանաստեղծութեան կանխամտածին ըլլալը հեղինակը կը տանի պատմողականութեան: Ասիկա մասամբ խոցելի է, որովհետեւ վերջ ի վերջոյ չկայ եղիշէ Դուրեանի պատմութիւնը. Սուրբ Գիրքն է անոր ներշնչման աղբիւրը: Հակառակ անոր, որ իրենց մանրամասնութեանց մէջ յաճախ նոր են մեկնաբանութիւնները, ընդհանուրին կաղապարը կը ներկայանայ պատրաստի: Երբեմն կրնանք նաեւ զուտ անձնական տպրուածքներ պնդել տողերուն մէջէն, այսուհանդերձ չենք դադրիր դուքսէն եկած կաղապարի մը պատկերացումը ունենալէ:

Կը խանգարէ՞ այս ... թերեւ, բայց մեր միջնադարեան մանրանկարիչներուն գեղանկարչութիւնն ալ ա՛յդ է, Շնորհալին ամբողջութեամբ ա՛յդ է, միայն նորեկացին նեղ կը գտնէ Աստուածաշունչի կաղապարները և կը փշրէ զանոնք, քորուքանդ կ'ընէ իր ջղուտ ռիթմով և բանաստեղծական կատաղի յորձանքով:

Դուրեան Սրբազան գրած է նաեւ շարք մը ազգային քերթումներ, որոնք համադրուած են Տոհմային և նիւթապարի տակ: Ասոնք շունին կրօնական քերթուածներուն ոյժը: Արդեօք որովհետեւ

մեր հայրենասիրական քերթողութիւնը բարձունքի՞ հասած է Սիամանթոյով, վարուժանով, Տէրեանով, Չարենցով... (յիշելու համար քանի մը անուն): Նուա՞ղ հարուստ է միթէ մեր միջնադարեան կրօնական բանաստեղծութիւնը... ո՛չ ամենէն ինչ, կը նշանակէ պարզապէս, որ եղիշէ Դուրեան նոր ձայն և նոր կշռոյթ բերաւ մեր կրօնական դարաւոր բանաստեղծութեան:

Թաց բիբերեղ գլորող շիւթերն այդ վայրէջ Բան մ'ունին դեռ հին շարքն այն դրացի, Ծաղիկ մը չե՛ս կրնար ըլլալ դրախտիս մէջ. Մի՛ մօտենար դու ինծի:

Դեռ երկրաւոր անուշութիւնք մեղրին Յամառօրէն շուրթերուդ փով կը յածի, Որք հեծանքի հպումներէն կը քմրին. Մի՛ մօտենար դու ինծի:

Այգեսանին մէջ դեռ կ'ուզես արքնալ՝ Որ լանջիդ որքի ողկոյզներուն հետ մրցի, Դեռ փրփուրով կ'ուզես գինին ու կաթն ալ. Մի՛ մօտենար դու ինծի:

Խառնելով շունչդ հեծամբմունջ զով սիւքին՝ Մի՛ր այն վայրն ուր հառաչներս հանցի, Այօրքի ձայն մ'եղիր կամ ճիշտ մագիլն, Որ մօտենաս դու ինծի:

(«Մի Մերձենար Յիս»)

Եղիշէ Դուրեանի «Կին»ը այնքան անմեղ է և մաքուր, որ մայրութենէն ալ անդին կ'անցնի՝ հասնելու համար մինչև աննիւթականը, եթերայինն ու երազայինը: Շարականներու հեղինակներուն չափ

յանդուգն ըլլալու կարիքը չունի Դուրեան, երբ կ'արտայայտուի կնոջ մասին.

Վրան եր առած խեղճող ցաւերուն
Աւերքը ծպտող յոգիկն իր լայնցի,
Ու սուրբ երկիւղի դողով մը սարսուռն՝
Հազիւ իր փայլերն կը հանեն փոշի:
(«Տեռատես Կինը»)

Եղիշէ Դուրեանի գլխաւոր արժանիքը կը մնայ կառոյցի ու ձայնի անթերի վարպետութիւնը.

Անէ՛ծֆրդ, Հայր, փոխեց ոսկիս մուր պղինձի.
Բայց ֆանի որ շամբուտ կուռք մը պէտք էր
ի՜նծի՝
Ես պղինձով ալ պատրաստեմք՝ քո ձուլեցի:

Անէ՛ծֆրդ, Հայր, զոհար ֆարեա դարձուց
խեցի.
Բայց ֆանի որ գիրկ մը գրգռեմ պէտք էր ի՜նծի՝
Թամարներու կուրծքէն զանոնք ես կախեցի:
(«Անառակը»)

Պետրոս Դուրեանի մահով Արևմտահայ բանաստեղծութիւնը 35 տարուայ ընդհանուր ամփոփեան շրջան մը կը բուրդէ մինչև Մեծարեւոյցի «Ծիածան»ն ու «Նոր Տաղեր»ը, կը թռի թէ Եղիշէ Դուրեան փորձած է իր երէց եղբոր մահով բացուած վիճը լեցնել, կամուրջ հանդիսանալով անոր և Մեծարեւոյցի միջև:

Որքանո՞վ յաջողած է...

Եղիշէ Դուրեան հայ կրօնական բանաստեղծութեան մեծագոյն դէմքերէն է, թերևս մեծագոյնը՝ Ներսէս Շնորհալիէն յետոյ:

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

